

Latviešu valoda izglītībā un tehnoloģijās

1. uzdevums.

- 1.1. Valodniece Dzintra Paegle atzīst: “Latviešu valodas vēsturē valoda uztverta gan kā garīga, gan materiāla vērtība.” Aizpildi 1. tabulu, norādot faktus, kas liecina, ka valodnieces apgalvojums ir pareizs!

1. tabula. Latviešu valoda kā vērtība

Latviešu valoda kā garīga vērtība	Latviešu valoda kā materiāla vērtība
1.	1.
2.	2.
3.	3.

- 1.2. Salīdziniet 1. tabulā ierakstīto informāciju klasē! Diskutējiet par to, kuri fakti ir būtiski mūsdienu sabiedrībai! Kāpēc tie ir būtiski?

2. uzdevums. Izlasi valodnieka Andreja Veisberga atbildi uz jautājumu, kā palielināt latviešu valodas ekonomisko vērtību, un izraksti četrus paņēmienus, kā to iesaka darīt valodnieks!

Runājot par latviešu valodu globālā tirgus apstākļos, grūti iedomāties citus valodas ekonomiskās vērtības komponentus kā tikai tās lietošanas vērtību ikdienā, aprītē. Šeit, runājot ekonomiskā valodā, ir vērts investēt jaunajās tehnoloģijās, elektroniskajos rīkos, vārdnīcās, valodas apguves līdzekļos, izglītības programmās, plašsaziņas līdzekļos. Jāatceras, ka latviešu valodai arī vietējā tirgū ir bargi un lieli sāncenši – gan krievu, gan angļu valoda, tāpēc tās vērtība ir jāceļ arī mākslīgi, tā jākompensē. Valodas ekonomisko vērtību var celt arī ar politiskiem un juridiskiem līdzekļiem, piemēram, likums, kas paredz produktu un medikamentu instrukciju nepieciešamību latviešu valodā, tieši ceļ valodas ekonomisko vērtību.

(No V. Vilcānes “Latviešu valodas nākotne – ne tikai valsts, bet arī mūsu pašu rokās”. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/266445-latviesu-valodas-nakotne-ne-tikai-valsts-bet-ari-musu-pasu-rokas-2014>)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

3. uzdevums. Diskutē ar klasesbiedriem, kāda ir tava attieksme pret latviešu valodu un kā tu apliecini latviešu valodas vērtību!

4. uzdevums. Atbildi uz jautājumu, kur tu meklētu informāciju dažādās iespējamās situācijās!

- a) ja šaubītos par kāda vārda pareizrakstību
- b) ja nezinātu, kā latviešu valodā atveido kādas citas valodas vārdu
- c) ja šaubītos par kāda vārda vārdšķiru
- d) ja šaubītos par kāda vārda nozīmi
- e) ja nezinātu, kādu pieturzīmi lietot konkrētā teikumā

5. uzdevums. Uzmanīgi lasi jautājumus un atbildes un apvelc pareizās atbildes kārtas numuru/numurus! Pasvītro piemēru/piemērus, par kuriem šaubies!

5.1. Kuru triju darbības vārdu formās rakstāms garā patskaņa “ā” burts?

1. Ģērbj__s, kust__s, tur__s.
2. Rod__s, izvair__s, smeļ__s.
3. Vār__s, izskat__s, māc__s.
4. Sasveicin__s, sarakst__s, klaus__s.

5.2. Kurās trijās daļēji lokāmo divdabju formās izskaņas priekšā rakstāms līdzskaņa “z” burts?

1. Ne__dams, plē__dams, lau__dams.
2. Ē__dams, me__dams, cir__dams.
3. Plī__dams, dzē__dams, aizmir__dams.
4. Sapra__dams, piekri__dams, apdzi__dams.

5.3. Kuros saliktajos nosaukumos visi vārdi jāraksta ar lielo sākuma burtu?

1. Latvijas __anka.
2. Latvijas __limpiskā __omiteja.
3. Latvijas __epublikas __aeima.
4. Latvijas __epublikas __inistru __abinets.

5.4. Kuros teikumos uzvārda datīva formā jālieto galotne “-im”?

1. Jānim Lāčkāj__ (Lāčkājis) jāsāņem jaunā pase.
2. Vēstule uzrakstīta Pēterim Upīt__ (Upīte).
3. Rodrigo Upīt__ (Upītis) jāierodas augstskolā.
4. Itāliešu vijolniekam Nikolo Paganin__ (Paganini) piemitis neatkārtojams talants.

5.5. Kuros trijos vārdos ir vismaz viens piedēklis?

1. Skolotājs, lasīšana, darīdams.
2. Burtnieks, augstība, bērniņš.
3. Samākslots, piebilde, uzraksts.
4. Koptēls, pussargs, īssavienojums.

5.6. Kurā teikumā palīgvārda “vai” priekšā jāliek komats?

1. Jāņu vainagā var pīt margrietiņas vai rudzupuķes, sarkano āboliņu vai magones.
2. Katram pašam jāapzinās vai Jāņu vainags ir tautas tradīciju apliecinājums.
3. Mītiskajā pasaules ainā Jāņu vainags ir pasaules struktūras modelis, bet rodas jautājums
vai to saprotam arī šodien.
4. Plūcot Jāņu zāles vai pinot ozolu vainagus, cilvēks izjūt saikni ar dabu un senču tradīcijām.

5.7. Kurā teikumā vārds “lūdzu” jāatdala ar komatu/komatiem?

1. Vai jūs lūdzu varētu atnākt pie manis?
2. Lūdzu jautājiēt man!
3. Es lūdzu jūsu atbalstu.
4. Lūdzu ierasties uz tikšanos pulksten 14.00!

5.8. Kurā teikumā ir nevēlams aizguvums literārajā valodā?

1. Daudzi jaunieši savu brīvo laiku pavada internetā.
2. Lai piekļūtu skolas.lv datiem, vispirms nepieciešams ielogoties.
3. Nedēļas nogalē šopings nebija izdevies.
4. Mūsu pilsētā atklāja jaunu velotreku.

5.9. Starp kuriem vārdiem lietojams saiklis “jeb”?

1. Toreiz _____ kādreiz.
2. Pašreiz _____ tagad.
3. Tracis _____ haoss.
4. Neīsts _____ mākslots.

5.10. Kurā teikumā lietots frazeoloģisms ar nozīmi *būt ar šauru redzesloku*?

1. Beidz skriet ar pieri sienā un pieņem pareizo lēmumu!
2. Beidzot viņam it kā nokrita zvīņas no acīm, un viņš saprata, kas jādara.
3. Kopš tās reizes viņam deguns gaisā.
4. Ir tādi cilvēki, kas nedomā tālāk par rītdienu, kas neredz tālāk par savu degungalu.

(Izmantoti uzdevumi no CE latviešu valodā; pieejams:

https://visc.gov.lv/vispizglitiba/eksameni/dokumenti/uzdevumi/2013/vidussk/12kl_latval.pdf.)

6. uzdevums.

6.1. Izlasi trīs viedokļus par neskaidro valodā!

Tūrisma nozares speciāliste Linda (35 gadi)

Sagatavojot nelielus tūrisma materiālus, ir nācies domāt arī par valodas lietām. Atbildes meklēju visos iespējamajos resursos – programmā *Google translate*, Tildes Birojā, arī ārzemju lapās pieejamajās vārdnīcās. Vaicāju arī kolēģiem. Latviešu valodas sakarā visbiežāk tiek meklēti sinonīmi. Nesen meklēju vārdam “velosipēds” sinonīmu. Gribējās bez ciskudriļļa atrast vēl kādu, bet, ja nemaldos, neatradu.

Lauksaimnieks Kārlis (24 gadi)

Nav nekas jādāmā par valodu. Lai gan ir... Dažkārt gadās. Kad projekti jāraksta. Tad šis tas ir. Nu tik nopietni toč nav, ka vārdnīcā kaut kas būtu jāmeklē. Ja kaut kas ir, tad mammai paprasu. Ir jau tā, ka visādi termini jāmeklē... To skaidrojumus parasti var atrast likumos. Jā, tur es citreiz meklēju.

Ministrijas ierēdne Līga (33 gadi)

Rakstot likumprojektus un plānošanas dokumentu projektus, ir gadījies, ka trūkst valodas zināšanu – ik pa laikam jādomā par vārdu pareizrakstību un interpunkciju. Lietoju meklētāju *Google*. Arī zvans draudzenei valodniecei. Vaicāju kādam no kolēģiem. Pēdējoreiz pirms dažām dienām domāju, vai konkrēts vārdu savienojums ir atdalāms teikumā ar komatiem vai nav. Piemērs: “Saskaņā ar policijas sniegto informāciju pilsonis...” Tad vēl par to, vai jālieto vārds ģenitīvā vai nominatīvā pēc norādes uz procentiem: “10 % jauniešu” vai “10 % jaunieši”. Arī par to, vai pēc “nav” lieto ģenitīvu vai nominatīvu. Piemēram, “nav naudas” vai “nav nauda”.

(M. Mieriņa “Ātri un uzreiz! Kur meklēt informāciju par valodu?” Pieejams: <https://www.tilde.lv/tildes-sarunas/atri-un-uzreiz-kur-meklet-informaciju-par-valodu>)

6.2. Formulē piecus paņēmienus, kā lasīto viedokļu autori risina sarežģītas situācijas valodā!

Pieci paņēmieni, kā risināt sarežģītas situācijas valodā

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

6.3. Uzraksti saliktu pakārtotu teikumu, kurā tiek nosaukti divi paņēmieni, kādus tu izmanto sarežģītu valodas situāciju risināšanā!

7. uzdevums. Diskutē ar klasesbiedriem par apgalvojumu: “Svarīgākais ir nevis zināt, bet prast atrast”!
(Pirms diskusijas pārrunāji klasē diskusijas vērtēšanas kritērijus!)

8. uzdevums. Strādā mācību grupā! Sagatavojiet stenda referātu par vienu no rīkiem interneta vidē, kurš var palīdzēt apgūt latviešu valodu!

Daži piemēri.

1. *Akadēmiskā terminu datubāze.* Pieejams: www.termini.lza.lv
2. *Latviešu valodas korpusi.* Pieejams: www.korpuss.lv
3. *Latviešu valodas rokasgrāmata.* Pieejams: <http://valodasrokasgramata.lv/materials/1/E909CCB3-688E-82A6-5A87-8F65C45B06F4>
4. *Letonika.* Pieejams: www.letonika.lv
5. *Lingvistiskā karte.* Pieejams: <http://www.lingvistiskakarte.lv>
6. *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca.* Pieejams: www.tezaurs.lv/mlvv
7. *Valsts valodas centrs.* Pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/>

Iegaumē!

Stenda referāts (plakāts) un tā prezentācija ir veids, kā īsi, pārliecinoši un strukturēti pastāstīt par savu pētījumu jebkuram interesentam.

9. uzdevums.

9.1. Izlasi informāciju!

Valodas tehnoloģiju uzņēmuma “Tilde” līdzdibinātājs un valdes priekšsēdētājs datorzinātņu doktors Andrejs Vasiļjevs un viņa komanda strādā, lai digitālajā laikmetā latviešu valoda nepazustu, bet attīstītos un rastu savu vietu arī tehnoloģiju pasaulē.

9.2. Izdomā trīs jautājumus, kurus vēlētos uzdot Andrejam Vasiļjevam par latviešu valodu un tās attīstību! Kāpēc tu uzdotu šādus jautājumus?

3 jautājumi Andrejam Vasiļjevam

1. _____
2. _____
3. _____

Pamatojums _____

10. uzdevums.

10.1. Izlasi Ilzes Kuzminas interviju ar Andreju Vasiļjevu vai noskaties Gundara Rēdera interviju ar Andreju Vasiļjevu raidījumā “1:1” 2020. gada 7. janvārī (pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/07.01.2020-11-gundars-reders-andrejs-vasiljevs.id176891/>)!

A. Vasiļjevs: Latviešu valodai ļoti izšķirīgs laiks bija 19. gadsimta pirmā puse, kad bija jaunlatviešu kustība un radās apziņa, ka latviešu valoda ir pilnvērtīga un bagāta: ne sliktāka par vācu valodu, kas tobrīd dominēja. Tagad ir līdzīga situācija konkurencē starp latviešu valodu un angļu valodu, kas ir dominējošā globālā valoda. Piecpadsmit lielajās pasaules valodās runā apmēram puse pasaules iedzīvotāju, bet otra puse – citās aptuveni 6000 valodās. Tā otra planētas puse ir ne mazāk svarīga kā pirmā. Bet, protams, lielie uzņēmumi, attīstot valodu tehnoloģijas, pārsvarā pievēršas lielajām valodām, jo tur ir lielāki tirgi un mazākas rūpes. Mums ir svarīgi rūpēties par to, lai latviešu valoda tehnoloģijās ir tikpat plaši un vispusīgi lietojama kā lielās valodas, lai latviešiem savā dzimtajā valodā būtu tikpat plašas iespējas kā spāņiem, frančiem, angļiem un ķīniešiem.

I. Kuzmina: Kas notiek ar valodu digitālajā sfērā un iespaido tās likteni kopumā?

A. Vasiļjevs: To var salīdzināt ar to, kāda ietekme uz valodu attīstību bija Gūtenberga drukāšanas ierīcei. Tas ļoti izmainīja informācijas apriti un valodu lietojumu. Tās valodas, kas tika ieviestas drukātajā izdevniecībā, nostiprinājās un izplatījās, bet citas valodas izzuda, jo tajās neizdeva Bībeli un citas grāmatas.

I. Kuzmina: Vai tagad latviešu valoda ir nonākusi grupā, kur tai ir viduvējs atbalsts?

A. Vasiļjevs: Es domāju, ka jā. Ja pirms astoņiem gadiem latviski nebija virkne dažādu nozīmīgu tehnoloģiju, tad tagad tādas ir. Piemēram, ir “Tildes” izstrādāts kvalitatīvs mašīntulks, kas atzīts par vienu no kvalitatīvākajiem Eiropā. Katru gadu notiek tā saucamās mašīntulkošanas olimpiādes vai konkursi un tur tiek salīdzinātas gan labākās pētnieku, gan uzņēmumu izstrādātās mašīntulkošanas sistēmas. Tur piedalās tādu uzņēmumu kā *Google*, *Microsoft* un citu izstrādātās sistēmas. Mūsu sistēma tika atzīta par labāko.

I. Kuzmina: Ar ko “Tildes” mašīntulkotājs ir labāks, piemēram, par *Google* tulkotāju?

A. Vasiļjevs: Tulkošanas jomā ir ne tikai pētījumi par to, kā šīs sistēmas veidot, bet arī kā salīdzināt. Ir izstrādāta tehnoloģija, kā noteikt mašīntulkošanas kvalitāti, un tā balstās uz to, cik līdzīgs cilvēka tulkojumam ir mašīnas veiktais tulkojums. Jaunākās, tā sauktās neironu tīklu mašīntulkošanas sistēmas *Google* ieviesa 2016. gadā, bet jau pēc pāris mēnešiem mūsu pētniekiem izdevās ar tām izveidot mašīntulkošanu latviešu valodai. Latviešu valodas specifika ir locījumos: tie padara valodu bagātu un izteismīgu, taču mašīnai to iemācīties ir daudz grūtāk, ja salīdzina ar citām valodām. Ja runājam vēl par to, kas agrāk latviešu valodā nebija, bet tagad ir, tad tās ir balss tehnoloģijas – spēja datoram sazināties ar cilvēka balsi: saprast, ko cilvēks saka, pārveidot to rakstītā tekstā un sintezēt runu, tātad uzrakstītu tekstu pārveidot runātā formā. Arī šīs tehnoloģijas ir kvalitatīvas, tomēr jāsaprot, ka balss atpazīšanas tehnoloģiju izstrāde ir daudz grūtāks uzdevums nekā mašīntulkošana.

I. Kuzmina: Žurnālisti intervijas joprojām raksta paši, nevis paļaujas uz datoru, jo datora atpazītajā tekstā ir ļoti daudz kļūdu.

A. Vasiļjevs: Arī cilvēki bieži vien kaut ko saklausa nepareizi, tāpēc nav jābrīnās, ka dators runātu tekstu rakstītā mēdz atveidot neprecīzi. Mēs vārdus saprotam tāpēc, ka tos atpazīstam. Cilvēka auss aparāts un spēja saprast valodu ir izstrādājusies miljoniem gadu laikā! Tas ir fundamentāls mehānisms! Turklāt mēs saprotam tāpēc, ka domājam, mums ir intelekts. Daudzus vārdus saprotam tikai kontekstā. Tā arī datoram māca latviešu valodas vārdnīcu, gramatiku, to, kā vārdi var virknēties, kā arī akustiskās īpatnības. Bet, ja kāds vārds datoram nav pazīstams, tad viņš piemeklē līdzīgāko, ko viņš zina. Arī katra cilvēka individuālās izrunas īpatnības ir ļoti atšķirīgas. Turklāt teksta atpazīšanas kvalitāte būs lielā mērā atkarīga arī no intervijas ieraksta kvalitātes. Ja ieraksta kvalitāte būs perfekta, būs labs akustiskais signāls, dators pieļaus mazāk kļūdu. Piemēram, esam testējuši, kā tas strādā uz Saeimas stenogrammām. Tām tehniskā ieraksta kvalitāte ir ļoti augsta un arī runas atpazīstamības līmenis datorā, pārveidojot to tekstā, ir ļoti augsts – 93 līdz 94 procenti pareiza teksta.

I. Kuzmina: Tad jau Saeima varētu atlaist tehniskos darbiniekus, kuri raksta šīs stenogrammas!

A. Vasiļjevs: Uz datoru tomēr nevar pilnībā paļauties: tā ir mehāniska un automātiska sistēma, kurai nepiemīt cilvēka līmeņa intelekts, kaut arī datora domāšanas sistēmu sauc par mākslīgo intelektu. Gala pārbaude jāveic cilvēkam, un arī atbildība par galarezultātu jāuzņemas cilvēkam, tomēr izmantot datoru, lai ātrāk paveiktu tehniskus darbus, var.

I. Kuzmina: Labi, piedāvājums lietot latviešu valodu digitālajā pasaulē tātad ir. Vai jums ir arī zināms, cik daudz cilvēku izmanto šos latviskos mašīntulkus un citas tehnoloģijas?

A. Vasiļjevs: Ļoti daudz. Piemēram, viens no mūsu produktiem ir “Tildes” birojs, kas piedāvā dažādu tehnoloģiju atbalstu latviešu valodā. Tam ir vairāk nekā 300 000 lietotāju. Taču ir arī daudz tehnoloģiju, ko izmanto slēgtā vidē un kas šobrīd nav pieejamas latviski. Piemēram, virtuālie asistenti, kam var uzdot jautājumu un saņemt atbildi. Vienu no tiem radījis *amazon.com*. Tāpat automašīnās balss vadības sistēmas, kam var likt ieslēgt klimata kontroli vai radio, pagaidām ir tikai lielajās valodās. Taču labi jau ir tas, ka vismaz bāzes līmenis – saskarnes – arī lielo uzņēmumu produktiem ir latviski.

(I. Kuzminas intervija ar A. Vasiļjevu 2019. gada 16. jūnijā portālā www.la.lv;
Pieejams: <https://www.la.lv/datoram-nav-viegli-iemacities-latviesu-valodu>.)

10.2. Secini, vai pēc intervijas izlasīšanas/noskatīšanās tu esi ieguvis atbildes uz saviem 9. uzdevumā formulētajiem jautājumiem! Ja tādas neesi ieguvis, mēģini rast atbildes, strādājot ar interneta resursiem.

10.3. Pārrunājiet klasē un formulējiet trīs tēzes par latviešu valodu digitālajā pasaulē!

Atgāadne: tēze – īsi formulēts atzinums, secinājums (*tezauris.lv*).

1. tēze _____

2. tēze _____

3. tēze _____

11. uzdevums.

11.1. Uzraksti viedokli (70–90 vārdi) par tematu “Latviešu valoda digitālajā pasaulē”!

11.2. Strādā pāri! Pēc viedokļa uzrakstīšanas vērtē klasesbiedra darbu!